

UOT 378.2

TƏLƏBƏLƏRİN ŞƏXSİYYƏT KİMİ FORMALAŞMASINDA SEMİNAR MƏŞĞƏLƏSİNİN ROLU

RZAYEVA SEVİNÇ BAXIŞ qızı

Sumqayıt Dövlət Universiteti, müəllim

e-mail: sdu.elmixeberler

Açar sözlər: seminar məşğələsi, tələbə, keyfiyyət, əxlaqi dəyərlər, şəxsiyyət, müstəqil-yaradıcı fəallıq

Gənc nəslin hərtərəfli inkişafında, yüksək əqli və əxlaqi dəyərlərə yiyələnmələrində, şəxsiyyət kimi formalaşmalarında seminar müəlliminin əvəzolunmaz rolu vardır. Seminar məşğələlərinin əksəriyyəti öyrədici xarakter daşısa da, əsas məsələ tədris prosesində təfəkkürün inkişafına nail olmaqdır. Hər bir seminar məşğələsi mövcud cəmiyyətin adət və ənənələri, əxlaqi dəyərləri ilə vəhdət təşkil etməlidir.

Təlim prosesində seminar məşğələləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir və tələbələrdə əqli fəallığın yaranmasının və nəzəri biliklərin mənimsənilməsinin mühüm sahəsi kimi diqqəti cəlb edir. Seminar məşğələlərinin keyfiyyəti, təsirliliyi mühazirə məşğələlərinin məzmununu və metodikasından, müəllimin elmi-pedaqoji hazırlıq səviyyəsindən, dünyagörüşü, əqidəsi və özünəinamından; tələbələrin elmə idraki marağının səviyyəsindən və kafedranın bu məsələyə münasibətindən bilavasitə asılıdır. Seminar məşğələsi hər şeydən əvvəl tələbələrin müstəqil yaradıcı fəallığı, elmi – pedaqoji təfəkkürün inkişaf etdirilməsi prosesi kimi, konkret məqsəd və plan əsasında həyata keçirildikdə istənilən nəticələr əldə olunur. Dərs o zaman daha keyfiyyətli olur ki, seminar müəllimi ilə mühazirə aparən müəllim arasında möhkəm əlaqə və elmi fikir birliyi olur.

Seminar müəllimi mühazirə mətninə və dəqiq seçilmiş elmi ədəbiyyata daha çox istinad etməlidir. Seminar məşğələsinin planında sualların qoyuluşu elə olmalıdır ki, tələbələrin proqramın əsas müddəalarını öyrənməyə, ilk mənbələri oxuyub icmallaşdırmağa maraqlandırsın. Məşğələ üçün seçilmiş suallar qrupun ümumi səviyyəsinə uyğunlaşdırılmalı, materialın öyrənilməsinə, ümumiləşdirib nəticə çıxarılmasına kömək etməlidir.

Təcrübə göstərir ki, seminar məşğələlərinin gedişi və müvəffəqiyyəti iki mühüm amildən asılıdır:

1. Tələbələrin hazırlıq səviyyəsindən;
2. Müəllimin səriştəsindən, bacarığından və rəhbərliyindən.

Məşğələ müəllimin sözü ilə başlamalıdır. O, məşğələnin mahiyyətini, xarakterini, istiqamətini, çox mühüm cəhətlərini vurğulamaqla, tələbələrə aydın istiqamət verməlidir. Seminar bütün tədris prosesini əks etdirən güzgüdür. Bu məşğələ növünün təşkili, keyfiyyəti və keçirilməsi metodu müəllimin elmi səviyyəsi və pedaqoji təcrübəsi ilə bilavasitə bağlıdır. Müəllim öz işinin birincisi olarsa, məşğələnin yüksək səviyyədə keçirilməsi üçün daha effektiv və məqsəduyğun üsul və priyomlar seçə bilər və seçməyə səy göstətməlidir [1,11].

Təcrübə göstərir ki, sual-cavab və canlı müsahibə metodu qrupun fəallaşmasında xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, tələbələrdə özünəinam hissənin inkişafına müsbət təsir göstərir. Seminarda əldə edilmiş biliklərin möhkəmləndirilməsi, şüurlu mənimsənilməsi müəllimin əsas məqsədi olmalıdır. Bu məqsədlə də qısamüddətli tapşırıq olan testlərdən istifadə də səmərəli nəticə verir. Tələbələr müstəqil surətdə mövzu ilə bağlı olaraq testlər tərtib edirlər. Tələbələr nə qədər müntəzəm və yaradıcı şəkildə çalışıb öyrənməyə səy göstərərlərsə, mövzu ilə əlaqədar müxtəlif ədəbiyyatlara əsaslanıb internetdən səmərəli şəkildə istifadə edərlərsə, onda məşğələ canlı və

yaradıcı fikir mübadiləsi üçün situativ şərait yaratmış olar. Bu baxımdan seminar məşğələnin daha çox səciyyəvi hesab edilən bir neçə forması diqqəti cəlb edir[4,17].

1. Seminar-sorğu;
2. Seminar-müsahibə;
3. Seminar-disput;
4. Seminar-nəzəri konfrans;
5. Məruzə və referatın müzakirəsi və s.

Seminar-sorğu daha geniş istifadə olunan bir üsul olub, sual-cavab şəklində aparılır. Bizcə, bu yol nə qədər uğurlu olsa da, tələbənin nəzəri bilikləri hərtərəfli mənimsənilməsinin əsas meyarı sayıla bilməz. Ona görə də adlarını qeyd etdiyimiz metodlardan da yeri gəldikcə istifadə etmək lazımdır. Seminar məşğələnin sonunda müəllim yekunlaşdırıcı mülahizələri ilə tələbələrin öyrəndikləri biliyi bir daha təsdiqləməklə onlarda özünəinam hissini inkişaf etdirməlidir.

Müasir Azərbaycan gənclərinin hərtərəfli formalaşmasında, inkişafında kompüterin əvəzsiz rolu var. Tələbələrin kompüterin və müasir informasiya kommunikasiya texnologiyalarının imkanları ilə tanış etmək şəxsiyyətin inkişafının mühüm amilidir. Təlimin kompüterləşməsi bütün fənnlər üzrə bilik, bacarıq və vərdislər əldə olunmasına, onların idrak fəaliyyətlərinin və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsinə imkan verir. Seminar dərslərində kompüterlərdən istifadə təlimin keyfiyyətini yüksəltməklə yanaşı, həm də psixi proseslərin əksətiliricilik imkanlarını fəallaşdırır. Bütün dünya təcrübəsi də təlimin kompüterləşməsini tədris prosesinin effektivliyinin yüksəldilməsi kimi mənalandırır [3,66-67].

Problemlə təlimdə kompüterin imkanları daha genişdir. Tələbə axtarış qarşısında qalır, tədqiqatçı kimi fəaliyyət göstərir, problemin həllinə can atır. Kompüter təlimi şəraitində nəzarət və özünənəzarət prosesi dinamik xarakter alır və tələbənin müəllimlə əks-əlaqəsi subyekt-subyekt münasibətləri baxımından sistemli və məhsuldar olur, tələbə şəxsiyyətini fəallaşdırmaqla yanaşı, onu obyekt deyil, subyekt kimi xarakterizə edir. Belə anlam müəllim-sagird münasibətlərində əks-əlaqəni çox dəqiq ifadə edir. Müəllim və şagirdlərin bərabərliyi və birliyi mahiyyətcə “insan-insan” münasibətlərini formalaşdırır.

Müəllim nəzərdə tutulan mövzunun tələbələr tərəfindən necə mənimsənildiyini müəyyən etməli və lazım gəldikdə onu təkrarən bir daha yenə izah etməlidir. Bu baxımdan seminar məşğələləri nəinki öyrədici xarakter daşıyır, həm də təlimin inkişafetdirici forması kimi təzahür edir.

Bilirik ki, seminar məşğələsi bir sıra mərhələdən keçir. Bu mərhələlər, əsasən, aşağıdakılardan ibarətdir.

1. Mövzu ilə əlaqədar internetdə yer alan mətnlərdən qeydlər.
2. Seminar məşğələsinin səmərəli olması üçün zəruri sayılan ədəbiyyat üzərində iş.
3. Seminar məşğələlərinin planlaşdırılması.
4. Seminar məşğələlərinin icmallaşdırılması.
5. Seminar məşğələlərinin icrası və yekunlaşdırılması.
6. Seminar məşğələlərinin səmərəli təşkilində sorğunun rolu.
7. Seminar məşğələlərinin səmərəli təşkilində təfəkkür əməliyyatlarının rolu.
8. Seminar məşğələlərində mövzunu əhatə edən testlərin tərtibi.

Adlarını qeyd etdiyimiz bu mərhələlər üzrə məşğələyə hazırlaşarkən aşağıdakı tələblərin nəzərə alınmasına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

- a) mövzu ilə tanışlıq;
- b) mətnin strukturunu müəyyənləşdirmək;
- c) mətn üzrə hazırlaşarkən qeydlər aparmaq.

Bu hazırlıq mərhələsindən sonra seminar məşğələlərinin struktur xüsusiyyətlərinin planlaşdırılması zəruri hesab edilir. Mövzu öz aktuallığını və müasirliyini saxlamaqla bütün xırda detallarla izah edilməlidir. Hər bir seminar məşğələsini planlaşdırarkən onun icmalını tərtib etmək vacibdir. Seminar məşğələsinin icrası mərhələsi praktik məzmun kəsb edir. Bu mərhələdə bütün

qrupun fəallığının tam təmin edilməsinə diqqət ayırmaq və materialın uzun müddət yadda saxlanılmasına nail olmaq lazımdır. Sorğuda kimin necə fəallıq göstərməsi haqda müəllimin qeyd dəftəri olmalıdır və burada aparılan qeydləri tələbələr müntəzəm bilməlidir.

Seminar mövzusunun fərdi sorğusu zamanı dərsi danışan tələbənin fikirlərinin ardıcılığını və mövzunu tamlığı ilə izləməsinə təmin etmək məqsədilə belə bir qayda qoymaq lazımdır ki, yoldaşını dinləyən tələbələr ona sual versinlər, onun materialın hansı cəhətlərini dəqiq ifadə etmədiyini və ya unutduğunu çıxış edib bildirsinlər. Belə olduqda tələbələrin məsuliyyəti artar, fəallıq göstərir və mövzu səmərəli öyrənilir. Müəllim elə metod seçməlidir ki, cavab verən tələbə arxayınlaşsın. Ona görə də müəllim də hər bir dərse frontal sorğu ilə başlayıb tələbələrin hazırlıq səviyyəsini üzə çıxarmalıdır.

Məlumdur ki, fərdi sorğu zamanı tələbənin biliyini daha dərindən müəyyən etməyə və qiymətləndirməyə zəmin yaranır və eyni zamanda tələbələrin funksional imkanları üzə çıxır. Fərdi sorğu zamanı müəllimin diqqəti daha çox dərslər danışan tələbənin üzərinə yönəlir. Ona görə də, hər bir müəllim qrupa verəcəyi sualları əvvəlcədən hazırlamalıdır. Seminar zamanı aşağıdakı məqsədləri yerinə yetirməyi faydalı hesab edirik:

- a) tələbənin biliyinin yoxlanılması;
- b) tələbənin funksional imkanlarının öyrənilməsi;
- c) müstəqilliklərinin təmin edilməsi;
- d) tərbiyəvilik prinsipinə əməl edilməsi;
- e) elmi araşdırmalarına kömək edilməsi.

Müasir təhsil sisteminin mühüm tələblərindən biri təlim prosesində tələbələrin müstəqilliyini təmin etmək, gələcək mütəxəssislərin elmi-nəzəri və praktik bilik, bacarıq və vərdişlərinin, yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsindən ibarətdir [2,5].

Cəmiyyətdə mənəvi amillərin rolunun daha da artdığı bir zamanda müəllim əxlaqi kamilliyi, yüksək mədəniyyəti və fiziki sağlamlığı ahəngdar şəkildə özündə birləşdirən yeni insan tərbiyə edir. Ona görə də xalqımızın tarixən milli zəmində formalaşdırdığı müsbət əxlaqi dəyərləri mənimsətmək, milli vətənpərvərlik hissini formalaşdırmaq müəllimlərdən iradə, əzm, mətanətlik tələb edir.

Gənc mütəxəssislərin hazırlanmasında seminar məşğələsinin təkrar olunmaz, xüsusi yeri vardır. Ali məktəb təcrübəsi göstərir ki, hər hansı bir fənn olursa-olsun, onun, spesifik xüsusiyyətlərindən asılı olmayaraq, seminar məşğələləri səmərəli təşkil edilərsə, məqalədə qeyd olunan tələblər səviyyəsində qurularsa, onda təlimin müvəffəqiyyətindən, gənclərin humanist şəxsiyyət kimi formalaşmasından, mütəxəssis hazırlığının günümüzün tələbləri səviyyəsində qurulmasından danışıla bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Bayramov Ə.S. Müasir sosial şərait və psixologiya elminin qarşısında duran bəzi məsələləri // Azərbaycan məktəbi, N7, Bakı: 1989, s.9-12.
2. Əhmədov H. Azərbaycan məktəb və pedaqoji fikir tarixi. Bakı: Təhsil, 2003, 346 s.
3. Əzimov Q. Psixi inkişaf və tərbiyənin müasir problemləri. Bakı: ADPU, 2004, 317 s.
4. Mərdanov M., Ağamalıyev R., Mehrabov A., Qardaşov T. Təhsil sistemində monitoring və qiymətləndirmə. Bakı: Caşoğlu, 2003, 298 s.
5. Həmzəyev M. Yaş və pedaqoji psixologiyanın əsasları. Bakı: TŞ, 2000, 172 s.

РЕЗЮМЕ
РОЛЬ СЕМИНАРОВ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ
ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА

Рзаева С.Б.

Ключевые слова: семинарские занятия, студент, качество, личность, нравственные ценности, самостоятельное творчество

Статья посвящена роли высших учебных заведений во всестороннем развитии молодого поколения, в приобретении ими высоких нравственных качеств и формировании их как личности. Семинарские занятия играют важную роль в процессе усвоения студентами теоретических знаний, в проявлении самостоятельной творческой активности и развитии научно-педагогического мышления. Каждое семинарское занятие должно соотноситься с традициями и нравственными ценностями общества.

SUMMARY
ROLE OF SEMINARS IN THE FORMATION OF STUDENTS' PERSONALITY

Rzayeva S.B.

Key words: seminar, student, quality, personality, moral values, information exchange, independent activity

The article is devoted to the essential role of the institutions of higher education, where a young generation gains intellectual and moral values, and their personality is formed. Seminars play significant role in the process of gaining theoretical knowledge by students, in developing scientific-pedagogical consciousness and demonstrating independence in creative work. Each seminar should follow the traditions and moral values of the society.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	10.04.2017
	Son variant	27.09.2017